УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Наставно научном већу Филолошког факултета у Београду

Предмет: Извештај о завршеној докторској дисертацији

На седници Наставно научног већа Филолошког факултета одржаној 2. Јула 2013. године изабрана је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације мр Мелине Николић „Језичка средства за изражавање моћи у конфронтационом дискурсу". О дисертацији подносимо следећи извештај:

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
Кликните да бисте почели унос текста.
1. Датум и орган који је именовао комисију 2. јула 2013. Наставно научно веће Филолошког факултета у Београду 2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: 1. др Весна Половина, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду, општа лингвистика, 18.05. 2001. 2. др Ивана Трбојевић Милошевић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду, енглески језик, 29.06.2010. 3. др Зорка Кашић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, лингвистика, 2002.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
Мр Мелина Николић рођена је 12.12.1964. године у Београду. Средњу школу завршила је у Београду 1983, а 1988. дипломирала са одличним успехом (просечном оценом студија 9,28) на групи за француски језик

и књижевност и енглески језик и књижевност (двопредметне студије) на Филолошком факултету у Београду. Постдипломске студије завршила је на Филолошком факултету у Београду. Магистарски рад под називом „Драматуршке функције просторног и предметног света у Молијеровим комедијама од *Школе за жене* до *Тартифа* (1662-1669)" одбранила је 26.10.2001. на Филолошком факултету у Београду и стекла звање магистра филолошких наука. Мр Николић је наставник енглеског и француског језика на Универтитету „Алфа" у Београду. Објавила је више научних радова из области анализе дискурса и методике наставе.

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Мелина, Мирослав, Николић

2. Датум рођења, општина, република:

12.12.1964. године, Савски венац, Србија

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

26.10.2001, Филолошки факултет у Београду, „Драматуршке функције просторног и предметног света у Молијеровим комедијама од *Школе за жене* до *Тартифа* (1662-1669)"

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Наука о књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Језичка средства за изражавање моћи у конфронтационом дискурсу"

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска теза Мелине Николић има 275 страна и садржи четири дела: 1. Увод (1-9), 2. Теоријско утемељење и значење основних појмова (10-74), 3. Резултати истраживања (75-232), 4. Закључак (233-242). На самом почетку рада дат је резиме на српском и резиме на енглеском језику. На крају рада приложена су три прилога: списак интервјуа који су коришћени као корпус за анализу (243-246), и два транскрипта интервјуа, по један на енглеском (247-255) и српском (256-265) језику. Обимна библиографија (266-275) на енглеском и српском језику садржи укупно 156 јединица литературе, од којих је највећи број из последње деценије прошлог и прве деценије овог века.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У првом делу под насловом *Увод* дат је каратак преглед *Предмета истраживања, Циља истраживања, Методолошког приступа*, где истиче да је истраживање засновано на међусобно комплементраним принципима критичке анализе дискурса, анализе конверзације, системске функционалне граматике и контрастивне анализе енглеског и српског језика. У пододељцима под називом *Корпус*,

Транскрипти приказује детаљније корпусу који обухвата по десет сати дијалога у интервјуима конфронтационог типа *Hardtalk* (BBC) на енглеском језику и *Полиграф* (Б92) на српском снимљених током 2009. и 2010. као и примењени начин транскрипције, а на крају овог уводног дела представља *Структуру рада* до краја.

У другом делу *Теоријско утемељење и значење основних појмова*, подељеном у четири поглавља, дат је осврт на релевантне теоријске поставке и досадашња истраживања у литератури. У првом поглављу, под називом *Језик и моћ*, говори о развоју *Критичке лингвистике*, кључним појмовима и принципима *Анализе дискурса* и *Критичке анализе дискурса*, *Критикама* ових праваца у лингвистици, а посебну пажњу посвећује *Fairclough-овом моделу критичке анализе дискурса* и појму *Интертекстуалности*.

У овом, првом поглављу II дела истиче настојање представника ових праваца да посебну пажњу посвете лингвистичким карактеристикама друштвених и културних процеса, како би разоткрили односе моћи који су често прикривени. Основни циљ су резултати који ће бити практично релевантни за друштвене, културне, политичке, па и економске контексте. Критичка анализа дискурса истиче превасходно лингвистичку и дискурзивну природу друштвених односа моћи у савременом друштву, и покушава да објасни како се ти односи моћи одражавају у дискурсу. Тврде да се значај дискурса у савременим друштвеним процесима и односима моћи може сагледати само уколико се прихвати да дискурс конституише друштво и културу, баш као што њега конституишу то исто друштво и култура. Њихов међусобни однос је дијалектички. Свака инстанца језичке употребе даје сопствени допринос репродукцији и трансформисању друштва и културе, укључујући и односе моћи. Између осталог наводи како ови аутори сматрају да су дискурси увек повезани са другим дискурсима произведеним раније, као и са онима који се производе произведеним синхроно и накнадно. У том смислу се у концепт контекста укључују и интертекстуалност и друштвено-културно знање. Дискурс се може тумачити на разне начине у зависности од слушалаца/читалаца и контекста. Основни циљ критичке анализе дискурса је да разоткрије све „оно што је нетранспарентно“[1] и односе моћи. Такође наглашава да већина представника критичке анализе дискурса следи Fairclough-а који се првенствено ослања на Halliday-еву системску функционалну лингвистику.

У другом поглављу II дела: *Конфронтациони дискурс*, бави се анализом досадашњих истраживања институционалног дискурса какав је интервју, а посебно појмовима *конфротационог дискурса* који је предмет њеног истраживања. То су следећи одељци: *Интервју*, *Дефиниције интервјуа*, *Учесници у интервјуу*, *Конфронтација*, *Дискурс конфронтационог интервјуа*, *Hardtalk – класични истраживачки конфронтациони интервју*, да би на крају овог подпоглавља представила конфронтационе интервјуе који су предмет њене анализе: *Hardtalk (BBC)* и *Полиграф – српска верзија Hardtalk-а*. Највише пажње посвећује појму “медијског интервјуа” који имају специфична обележја условљена институционалним оквиром. Тако, на пример, интервјуери су обично признати професионални новинари, а интервјуисане личности су јавни функционери, стручњаци или други који су на неки начин везани за текуће догађаје. Разговор се фокусира на такве догађаје, релативно је формалног карактера, и води се првенствено у форми питања и одговора. Дакле, структура интервјуа се своди на смењивање питања и одговора. Питања не морају имати интерогативну форму, већ могу

бити и декларативне реченице. Без обзира на форму интервјуерове реплике њена функција је увек питање на које интервјуисана особа мора да одговори. Исто тако је и свака реплика интервјуисаног одговор, било у ком облику да је дата.

С друге стране, мање је писано у литератури о интервјуима конфротационог типа. Најчешће се истичу карактеристике попут чињенице да су новинари "агресивнији", "смелији"; добро су информисани и припремљени; питања су директна, а поштовање саговорника примерно, али од новинара се очекује да настоји да добије што конкретнији одговор. Последњи одељак у овом поглављу је *Интревју као институционални дискурс* и у њему даје структурна обележја ове дискурсне форме, напомињући да поред редова говорења, постоје и друге разлике између институционалне и свакодневне интеракције. Оне подразумевају ограничавање могућности и опција карактеристичних за разговорни језик, а постоје и специфичности по којима се један институционални жанр разликује од осталих, с једне, и од свакодневне конверзације, с друге стране.

У трећем поглављу *Анализа конверзације* након кратког прегледа развоја овог правца у лингистици, приказани су они појмови који су битни за ово истраживање као што су преузимање речи, прекидања, преклапања, и паузе, пошто све те појаве могу бити функционалне и имати битну улогу у изражавању моћи у дискурсу, конкретно у контроли формалне структуре дијалога.

Четврто поглавље: *Системска функционална лингвистика и критичка анализа дискурса* бави се синтезом оних елемената у системској функционалној граматици који су битни за анализу изражавања моћи у језику, а посебно из перспективе критичке анализе дискурса за коју је нарочито значајна интерперсонална функција. Fairclough је за своју друштвену теорија дискурса преузео ове функције језика од Halliday-а, а интерперсоналну даље поделио на функцију идентитета, која се тиче конструисања друштвеног идентитета, и функцију односа, која се тиче начина на који се конструишу односи међу људима.

Трећи део рада *III. Резултати истраживања* подељен је у четири поглавља: *Контрола структуре конфронтационог дискурса*, *Контрола формалне структуре: функције ћутања и прекидања саговорника*, *Контрола садржине у конфронтационом дискурсу* и *Контрола интерперсоналних односа моћи*. Овај део рада је и најобимнији и представља резултате истраживања језичких средстава за исказивање моћи на наведеном корпусу конфронтационих интервјуа.

На почетку, у *Контрола структуре конфронтационог дискурса* која подразумева контролу над преузимањем речи, тј. преузимањем реда говорења прво је представљена анализа формалне структуре читавог корпуса. Показано је да процентуално у свим емисијама на српском језику саговорници чешће преузимају ред говорења прекидањем саговорника него у емисијама на енглеском језику. Осим тога, ако упоредимо однос између броја прекидања и укупног броја преузимања редова говорења у целокупном корпусу на енглеском и српском језику, види се да је он такође већи у српском корпусус. Осим тога, ова два корпуса резликују се и по томе ко кога чешће прекида. У енглеском корпусу интервјуер прекида саговорника много чешће, док је у српском корпусу ситуација нешто уједначенија (и интервјуер и интервјуисани подједнако то чине).

Након тога следи: *Контрола формалне структуре: Функције ћутања и прекидања саговорника*. Овај део је подељен на следеће одељке: *Функције ћутања у дискурсу; Пауза; Застој; Пауза или застој; Закључак*, а потом и *Функције прекидања у дискурсу; Слагање са саговорником; Делимично слагање; Неуспешно прекидање*

делимичним слагањем; Привидно слагање; Супротстављање; Правдање због прекидања и примедбе на прекидање, Закључак у коме се каже да паузе, односно интратурнусно ћутање, које говорник прави свесно и са циљем, има функцију моћи. Ако говорник у конфронтационом интервјуу прави паузу, он то ради да би усмерио пажњу саговорника и пре свега публике на речи које су изговорене, а нарочито на оне које ће уследити у његовом реду говорења (тзв. „драмска пауза“). Подједнако је користе оба учесника у конфротационом дискурсу, и има изразиту функцију контроле у говору. Застоји, односно интертурнусно ћутање, говорник не прави са намером. Застој може да означава да је говорник остао без речи, тј. да је затечен (а) питањем на које не може или не жели да одговори, или (б) репликом претходног говорника. Застој није вољно ћутање као пауза већ је резултат реда говорења претходног говорника. Тај претходни говорнк је углавном интервјуер. У ретким случајевима са нарочито елоквентним и спретним саговорницима и интервјуери се могу наћи у таквој ситуацији. Застој указује на подређену улогу говорника који га прави. Пауза или застој, односно интертурнусно ћутање које настаје на релевантном месту као последица прекидања реда говорења првог говорника. Паузу прави први говорник јер сам прекида свој ред говорења, односно не завршава започети ред. Застој који неминовно уследи резултат је закаснеле реакције другог говорника који не схвата да је његов саговорник прекинуо ред говорења и да се од њега очекује да настави да говори. Ову технику примењују искључиво водитељи, и има функцију моћи јер говорник који прави паузу на овај начин има потпуну контролу у дискурсу.

Функције прекидања које су обрађене у раду указују да је циљ прекидања преузимање реда говорења, а самим тим и контроле у конверзацији. Све функције прекидања, осим прекидања због привидног слагања, карактеришу говор оба учесника у интервјуу. Када је прекидање успешно долази до преузимања контроле у дискурсу, мада покушаји могу бити и неуспешни при чему први говорник задржава контролу. Прекидање због привидног слагања је карактеристика говора водитеља. Случајеви правдања и извињавања саговорнику због прекидања, као и примедби на прекидање су ретки, што указује на основну формалну карактеристику конфронтационог дискурса коју смо утврдили у претходном поглављу о контроли структуре конфронтационог дискурса, а то је да говорници често прекидају један другог, и да је то у ствари нормативно понашање у том типу дискурса. Приликом контрастирања корпуса на енглеском и српском језику у вези са контролом формалне структуре дискурса нису уочене разлике у употреби и функцијама ћутања и прекидања.

Следеће поглавље *Контрола садржине у конфронтационом дискурсу* обухвата следећа подпоглавља: *Контрола у уводу у интервју, Провокација у уводу у интервју, Контрола садржине у главном току интервјуа, Увођење теме, Промена теме, Остајање при теми, Одлагање теме, Враћање на тему, Привођење интервјуа крају, Одступања од котнроле садржине: покушаји интервјуисаног да преузме контролу, Неуспешни покушаји преузимања контроле, Успешно преузимање контроле* и *Закључак*. Контрола садржине у оба корпуса карактеристика је говора интервјуера и подразумева контролу теме или тема о којим се у интервјуу разговара. Анализом је утврђено да контролу садржине и у уводу и током главног тока интервјуа има интервјуер са повременим преузимањем контроле које интервјуисани оствари. Разлика између два корпуса се огледа у начину увођења теме и провокације. У интервјуима из енглеског корпуса тема и провокација се по правилу уводе путем питања, док се у интервјуима из српског корпуса интервјуери држе „наративног“ стила без питања. Што се тиче контроле и преузимања контроле нису уочене битније разлике.

Треће поглавље *III дела* под називом: *Контрола интерперсоналних односа моћи* састоји се из четири подпоглавља: *Питања, Одговори, Интертекстуалност у питањима и Интертекстуалност у одговорима.* У овом делу нагласак је на интерпесоналној функцији језика која се тиче успостављања и одржавања међуљудских односа и интеракције, јер се кроз интеракцију у говору остварује и приказује моћ појединих саговорника. У анализи питања утврђено је која питања интервјуери користе у овом типу дискурса. Анализирана су *Питања са уводом, Парцијана и тотална питања, Питања која изазивају поништавање пресупозиције,* затим *Питања са преферираним одговором* која обухватају *Изјавне реченице, Таговане реченице, Елиптичне реченице, Негативна питања* и *Маркере негативне поларности,* а након тога *Императив у функцији питања* и *Питања која обухватају више од једног реда говорења* која подразумевају следеће стратегије: *Понављање истог питања, Низање питања, Реформулација питања* и *или- питања*. Из ове анализе утврђено је да интервјуери задржавају моћ у дискурсу по питању контроле садржине не само због улоге коју имају у интервјуу као институционалном жанру, већ и због врсте питања која постављају и начина на који их постављају. Увод у питање је веома битан елемент којим интервјуер ограничава контекст одговора за интрвјуисаног. Парцијална и тотална питања користе се често у варијанти провокативних питања и формулисана на такав начин да је интервјуисани углавном принуђен да одговори на њих онако како је то замислио интервјуер. Мада је пресупозиција присутна у већини питања, она добија функцију моће тек када изазове поништавање од стране интервјуисаног. Најагресивнија питања су питања са преферираним одговором која имплицирају одговор, чиме се интервјуисани суочава са јаким притиском приликом одговарања, и питања у којима је употребљен императив. Поред тога, интервјуер често прибегава стратегијама постављања питања која обухватају више од једног реда говорења. У случајевима када интервјуисани избегава да одговори на питање, ово су уобичајене стратегије којима интервјуер инсистира на одговору на углавном провокативна и деликатна питања. Оно што је заједничко свим овде поменутим питањима и стратегијама је моменат ограничавања интервјуисаног по питању одговора. Наиме, сва питања и стратегије су дизајнирани тако да му оставе што мањи простор за одговор, што аутоматски повећава притисак на њега приликом одговарања, а контролу дискурса оставља у рукама интевјуера.

Следи одељак *Интертекстуалност у питањима* које обухвата *Директно навођење* и типове директног навођења: *Директно навођење речи трећих лица* и *Директно навођење речи ИЕ;* затим *Индиректно навођење* и типове индиректног навођења: *Индиректно навођење речи трећих лица, Индиректно навођење речи ИЕ* и *Индиректно навођење докумената и закона;* и *Комбинацију директног и индиректног навођења*. Интервјуери користе директно навођење за увођење теме у интервјуу, као и у току разговора. Користи се и комбинација индиректног и директног цитирања у оквиру истог реда говорења. Индиректно навођење је веома слично директном, осим што је чешће јер не мора бити дословно цитирано, али самим тим нема ни драматичност директног. Циљ интертекстуалности у конфронтационом дискурсу интервјуа је да се изнесу негативне или деликатне изјаве које интервјуер не може изнети самостално јер би то нарушило његову неутралност. Последица по интервјуисаног је суочавање са чињеницама или изјавама које мора да образлаже или од којих мора да се брани, док интервјуер све време у потпуности контролише дијалог. Пропратна последица интертекстуалности је и ефекат који такве изјаве производе у публици.

Последњи одељак у III делу посвећено је *Интертекстуалности у одговорима* и обухвата *Директно навођење речи трећих лица*, *Индиректно навођење речи трећих лица*, *Навођење сопствених речи* и *Индиректно навођење докумената и закона*. Мада је интертекстуалност присутна у говору интервјуисаног као директно и индиректно навођење, њено се присуство мање уочава јер се он, за разлику од интервјуера, не може припремати за разговор. Директно навођење је знатно ређе и своди се на навођење речи трећих лица. Циљ употребе директних навода је углавном да се илуструју или поткрепе изјаве. Индиректни наводи су чести и користе се углавном за избегавање одговора на неко деликатно питање. За разлику од навођења речи трећих лица, навођење тачака закона и других докумената омогућавају интервјуисаном да заузме јаку позицију у некој дискусији.

VI Списак научних и стручних радова мр Мелине Николић

Николић, М. (2003). "Сценски и вансценски простор у Молијеровом позоришту", *Philologia*, додатак првом броју: http://www.philologia.org.rs/dodatak1.htm. Београд: Philologia.

Николић, М. и С. Шипрагић Ђокић, (2004) "Business English on Core Curriculum", *Универзитетска мисао*, бр. 3, 109-116, Нови Пазар: Интернационални универзитет у Новом Пазару.

Николић, М. (2006) "Увођење непосреднијег односа односа између наставника и студената у наставу страних језика", *Иновације у настави страних језика*, 76-86, Београд: Учитељски факултет

Николић, М. (2007) "Комуникативни приступ у настави пословног енглеског језика", *Примењена лингвистика* 8, 317-327, Београд, Нови Сад: Друштво за примењену лингвистику Србије.

Nikolić, M. i S. Šipragić Đokić (2007) "Adapting Business English Textbook Activities to Pre-Experience Students", *ELTA Newsletter*, april 2007, http://www.britishcouncil.org/serbia-elta-newsletter-april-2007.htm.

Николић, М. (2009) "Raising pragmatic awareness in the ESP classroom", *Jezik struke: teorija i praksa - zbornik radova*, 261-268, Београд: Универзитет у Београду.

Nikolić, M. (2011) "Power in discourse: pronouns in Hardtalk interviews", *ELLSIIR Proceedings*, Vol. 1 (213-221). Belgrade: Faculty of Philology, University of Belgrade.

Николић, М. (2011) "Language for Specific Purposes and Critical Discourse Analysis", *Језик струке: изазови и перспективе*, зборник радова. Београд: Друштво за стране језике и књижевности Србије.

Николић, М. (2011) "A Pragmatic framework for the ESP vocabulary acquisition", Зборник радова са Трећег конгреса *Примењена лингвистика данас – између теорије и праксе,* 363-374. Нови Сад: Друштво за примењену лингвистику Србије

Николић, М. (2012) "Power in discourse: Modal Verbs in Power Relations", *Филолошка истраживања данас*. Том 1, 165-183. Београд: Филолошки факултет, Универзитет у Београду.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати изложени у овом раду показују да је у смислу односа моћи и контроле интервјуер у интервјуима конфронтационог типа доминантан учесник, и то не само због улоге коју има због институционалног устројства интервјуа као жанра, већ и због језичких средстава која користи током интеракције. Интервјуисани може на махове преузимати контролу користећи одређена језичка средства и стратегије комуникације, али та контрола је увек краткотрајна. Интервјуер после тих ситуација померања моћи увек преузима контролу и остаје доминантан током целог трајања интервјуа.

Међу најзначајнија језичка средства која се користе за изражавање моћи у конфронтационом дискурсу спадају: ћутање и прекидање, померање фокуса питања, разни облици и стратегије постављања питања и давања и избегавања одговора, интертекстуалност, да наведемо само оне који се најчешће јављају или који имају највећу улогу у односима моћи.

Разлике које су уочене између два анализирана корпуса углавном се односе на стил вођења интервјуа. Видимо да се појединачни интервјуери не разликују у оквиру једног корпуса, већ прате исту утврђену схему у дијалогу. Битне разлике се дакле састоје у следећем: по питању контроле структуре дискурса у интервјуима на српском језику елемент конфронтације је присутнији него у енглеском; у енглеском корпусу интервјуер је далеко доминантнији од интервјуисаног, док је у српском корпусу тај однос уједначенији. Што се тиче контроле садржине корпуси се углавном разликују по схеми интервјуа, само је још једна битна разлика уочена, а то је употреба директног цитирања код интервјуера, које је много чешће присутно у говору интервјуера у енглеском корпусу него у српском.

Закључци до којих се дошло у овом истраживању могу се даље користити интердисциплинарно како у лингвистици тако и у другим научним дисциплинама као што су социологија, психологија, комуникологија, политикологија, новинарство и етнометодологија. Овим истраживањем отвара се простор за нова која би анализирала језичка средства у другим облицима институционалне интеракције која укључује односе моћи и конфронтациони дискурс.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА

Дисертација коју је предала мр Мелина Николић под насловом „ Језичка средства за изражавање моћи у конфронтационом дискурсу" представља несумњив научни допринос проучавању критичке анализе дискурса конфронтационог дискурса и контрастивне анализе енглеског и српског језика. Њена дисертација је оригинално и самостално научно дело, које означава значајан напредак анализе дискурса и контрастивне анализе.

X ПРЕДЛОГ:
На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду да прихвати позитивну оцену дисертације Мелине Николић и закаже њену одбрану пред комисијом која је овај извештај и потписала.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Весна Половина, редовни професор, Филолошки факултет
2. Др Ивана Трбојевић, доцент, Филолошки факултет
3. Др Зорка Кашић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
4.
5.